

DISPUTATIO POSTERIOR

De

ESSENTIA

THEOLOGICÆ NATU-
RALIS,

Quam

In Illustri Academiâ VVittebergensi,

A. D. XXV. Febr. A. C. cl3 13c LX.

Hor. Matut. in Auditorio minori

Examini publico exhibent

PRÆSES

M. SAMUEL MOVIUS

Colbergensis,

&

RESPONDENS

MATTHIAS HÖHERUS, Montanus

Schemnitio-Hungarus.

WITTEBERGÆ

Typis JOHANNIS RÖHNERI, Academ. Typogr.

Coll. diss. A
0, 30

a. LXXX. 30.

DISPUTATIO POSTERIOR
DE
ESSENTIA
THEOLOGICAE VERTUTIS
RABII

M. SAMMEL
Goldschmidt
REPRODUCTION
DRUCKT HANS-HEINRICH
SACHSISCHES
LEIPZIG
NITZSCHE
THEOLOGISCHES SEMINAR

ESSENTIA THEOLOGICÆ NATURALIS.

§. 1.

Quæ circa *Existentiã* Theologiæ Naturalis alias occurrunt, & disputari solent, pleraq; in præcedente Disputatione contra Atheos communem Numinis sensum soporantes expedita sunt. Nunc ergo inoffenso pede progressuri, in Essentiam & quidditatem pro virili inquiremus. Enim verò non impræsentiarum litem inter philosophos ferventem de geminæ hujus quæstionis origine nobis propriam faciemus: Utrum rectè ex distinctione Aristotelis, quâ distinguit inter quæstionem An sit, & Quid sit res aliqua, petatur, nec ne? Deinde neq; de eo operosè laborabimus, an distinctio hæc inter has quæstiones de Existentiã & Essentiã fundata sit in ente simpliciter tali, an verò creato solum? Porro neq; de eo anxie disquiremus an respectu creati, ex esse & non esse resultet, & utrum in differentia hæc per modum abstractionis negativæ an præcisivæ concipi debeat & id genus aliis, quippè quæ partim hic aliena; partim non adeò necessaria, & prætereà satis discussa à *Franc. Suarez Tom. 2. Diss. Metaphys. Diss. XXXI. Sect. 7.* Sed sufficiat hic de disputationis nostræ argumento unum alterumve præmonuisse.

§. 2. Thema hoc de naturâ & quidditate Theol Naturalis, quò difficilius est, eò accuratius evolvendum; præfertim cum de eò Theologi Naturales in diversas abeant partes, quorum alii adhuc & quidem rigidiores de ipsa competentia & inhærentia litigant: alii iisq; molliores concessã competentia, de hujus modo saltem decertant; alii aliter procedunt. Nos prædictis sententiarum divortiis in tantum remisissis, id solum in præsentia adducemus, quod veritati conforme, & hæctenus eruditis viris probatum est; ne recensendis autorum opinionibus præscriptarum pagellarum spatium excedere videamur. Ut autem opera nostra manifesta, juxta ac distincta appareat, succinctam theoriam causalem in sequentibus producemus.

A

§. 3. Co-

§.3. *Cognitionis hujus naturalis Causa Efficiens & quidem Prima* Deus est unitrinus, hominem in primavâ creatione ingenti sapientiæ & scientiæ concreatâ luce collustrans. Quæ postmodum valdè extincta per lapsum primorum parentum adeo quidem, ut in homine post lapsum spectato exiguæ admodum reliquiæ in mente & voluntate remanserint, quas principia nobiscum nata, modo theoretica, modo practica appellamus. Et hoc fatetur ipse *Augustin lib.1.de Spiritu & lit.* quando inquit: *Non omninò deletum est, quod in mente per imaginem Dei, cum crearetur, impresum est.* Quemadmodum enim ex ingenti flammâ post restinctum incendium favillæ aliquæ, & ex magno ædificio, post everisionem, rudera quædam supersunt: sic etiam de concreata imagine Dei post destructionem ejusdem per peccatum scintillulæ quædam notitiæ Dei in mente hominis supersunt & rudera nonnulla sapientiæ primigeniæ. In his ergo consistit generalis illa hominum cum Deo conformitas quoad intelligentiam & rationis usum pro diversitate subjectorum, estq; ipsissimâ de quâ nunc agimus, notitia naturalis.

§.4. *Causa Media* est facultas hominis intellectiva, quæ medium est vel *sola* respectu notitiæ insitæ; hæc enim omni rerum contemplatione destituitur: vel cum externâ hujus universi & aliarum creaturarum contemplatione conjuncta, & ab eâdem excitatur quoad notiam acquisitam. Per facultatem autem intellectivam respectu notitiæ innatæ, non intelligimus actualem intellectus *agentis operationem*, species intelligibiles à materiâ abstractas intellectui passivo repræsentantem, eiq; imprimentem & ad operandum eum impellentem, definiente *J. Micralio communi Pomeraniæ Præceptore æternum deplorando, in Lexico Philosophico pag. 551.* sed intellectus *patientis* qua talis non in *potentiâ* tantum sed in *habitu & actu primo* spectati *virtutem* quandam, quæ se habet ut subjectum denominabile respectu Theologiæ naturalis, ut formæ dominantis. Vid. *Job. Combachius lib.IV. Phys. cap.4. theoremate.I.*

§.5. Nonnulli prædictam *cognoscendi facultatem* cum ipsâ Theologiâ naturali insitâ simpliciter convenire censent dicentes: Theologiam naturalem insitam esse nihil aliud, quam vim & facultatem naturalem cognoscendi Deum, vi cujus intellectus natura-

tura-

turaliter aptus existat ad cognoscendum Deum, & quasi in pro-
 ximâ potentiâ; sed eam actu tamen impressam non habeat. Enim
 verò sola cognoscendi potentia ἀκύρωσ inſita notitia vocatur,
 quippè quæ *actualem* quandam *inexistentiam* importet. Alii con-
 trà pro actuali Dei notitiâ & inſcriptione militant ſtatuentes, ho-
 mini naturâ inesse κοίνας ἐνοίας, ut quasi inſculptum ſit animis
 hominum eſſe Deum, idq; vel *formaliter*, vel *idealiter* & per *ſpeci-*
em expreſſam. Nos ſalvis aliorum judiciis decantatam hodiè *Re-*
verendiſſimorum Theologorum Wittebergensium ἀκριβείων non im-
 meritò amplectimur, quorum mens hæc eſt: Non quidem notio-
 nem aliquam actu inſcriptam eſſe homini de Deo quantum ad
ſpeciem expreſſam; verè tamen dici cognitionem Dei homini na-
 turâ inſitam, quod non tantum potentiâ κερπικῆ ſit inſtructus,
 beneficio cujus abſq; Dei patefactione per verbum & aliorum tra-
 ditione & diſciplinâ homo poſſit colligere Deum: ſed etiam *ha-*
bitualis quædam θρογνωσία in homine per naturam detur, quâ δύ-
 ναμις κερπικῆ aliquo modo perficiatur. Verum enim vero hæc
habitualis notitia probè explicanda eſt, ne Theologiæ neq; non
 Philoſophiæ hæctenus uſitatam opinionem pervertamus. Nam
 etſi *actu* inesse homini notitiam quandam largiamur; non tamen
 hanc ita intelligimus atq; interpretamur, ac ſi per *Modum actus*
 homini conveniret, cum ante rationis uſum & exercitium mens
 hominis neq; proſiſtiones neq; terminos ſimplices apprehen-
 dat, & proinde veritatem falſitatemq; ullius proſiſtitionis actu
 nondum cognoſcat. Hoc enim ſi faceret, ratione jam uteretur an-
 tequam uteretur, quod implicat contradictionem: Immo verum
 hac in parte eſſatum Ariſtotelem: *Intellectus potentia quidem eſt*
quodammodo intelligibilia ipſa, actu v. nihil eſt eorum, antequam in-
telligat ipſa lib. 3. de animâ cap. 4. text. 15. nempe quantum ad *ſpeci-*
em expreſſam & *ideam* aliquam mente conceptam; & hoc reſpectu
 inſtar tabulæ nudæ eſt, in quâ ſcriptum nihilum eſt, etſi inſcribi
 quodvis poteſt. Quod utiq; verè dictum eſt ratione ſpecierum &
complete ſivè actualis cognitionis; Non tamen negandum facile
 eſt, in homine ante rationis uſum dari *habitum* quendam ἀνάλο-
 γου habitui, qui ſit aliqua πλείωσις & perfectio potentiæ intelle-
 ctualis in homine poſt lapſum. Diximus ἀνάλογον habitui: alias
 omnimodam convenientiam inter habitum Ariſtotelicum & no-
 titiam

titiam naturalem in rigore scientifico non admittimus: sed qualemcunq; saltem, & cum habitu quâ certa requisita congruentem & 1. quidem quod sit qualitas. 2. quod firmiter inhæreat. Statuimus ergò Theologiam insitam homini inhærare per *modum habitus impressi* sine mentis operâ, sine magistro: non autem per *modum actus* & quoad *species expressas* à mente formatas. Et hoc absurdum non est, dari habitus in mente etiam ante *abstractionem* & *actualem conceptum specierum intelligibilium*, quarum absentia non cuiusvis cognitionis naturalem carentiam infert, sed actualis solum cognitionis defectum arguit. Quo sensu etiam Arist. *Φυσικὴν* quandam *ἀπετην* agnoscit *lib. 6. Nicom. cap. 13.* & *ἰναιον Φυσικὸν* *lib. 5. cap. 9.* Deniq; quid iudicandum de iis, quæ Prophetis & Apostolis *immediatè* inspirata sunt ab ipso Deo citra species sensibiles? Horum mysteriorum inspiratio quamvis sese haberet per *modum actus transeuntis*, & non per *modum habitus permanentis*; tamen fiebat sine præeunte sensuum externorum opera ex parte Dei inspirantis requisitâ. Quidni etiam *immediatè* menti nostræ divinitus implantari potuerit notitia de Deo *habitualis* sine præcedaneo sensuum ministerio? conf. in hanc rem *Theologum eminentissimum Dn. Abrab. Calovium*, *Præceptorem nostrum atq; Patronum æternum devenerandum Tom. I. in A. C. p. 151. & sequent.* Immo adhuc sub iudice lis est, an nullæ species nobis sint innatæ? Nam *Scaliger* expressè fatetur quasdam cum animâ nostrâ notitias connatas esse, easq; à philosopho *ἄν* dici; & si bruta habent principia connata, si sciunt faciendâ & omittendâ: homo non erit conditionis deterioris. Ultimo deniq; loco hoc addo, quod ex præsentia specierum intelligibilium connatarum, quas ex *hypothesi* adduco, actualem cognitionem in infante non statim colligere liceat; cum ad *habitualement*, affirmante *Socinnate* *lib. 7. Metaphys. quest. XI.* sufficiat si species sint in mente; ad actualem verò requiri, ut *actu* mens easdem cognoscat. Ut enim intellectus, ratio & cæteræ facultates, quæ etsi homini naturaliter insunt, non ramen statim actu secundo sese exerunt: ita etiam ista notitia naturalis homini inesse potest, licet non statim forinsecus operetur. Remanet ergo, quod secus sentientes malè à negatione actus primi ad negationem actus secundi procedant. Vid. *Maxime Reverendus Dn. D. J. Meisner. disp. II. de cognitione Dei naturali.*

S. 6. Ma;

§.6. *Materia est vel ex quâ; vel circa quam.*

§.7. *Materia ex quâ ἀναλόγως sic dicta sunt principia naturæ lumine nota, tam theoretica, quam practica cum deductis indè conclusionibus, ut in disput. prioris §.2. & 3 fusè explicavimus.*

§.8. *Materia circa quam objectum est, idq; tum generale, tum speciale.*

§.9. *Objectum Theologiæ naturalis & quidem in genere Deus est, non solum quod sit, sed etiam quid sit. Prius expeditum in præced. Disp. jam ad posterius descendendum, & τὸ quid sit lumine naturæ investigandum erit. In specie quod concernit Dei considerationem, tum ea commodè in hæc tria capita dispescitur. Quorum Primum sit de τῷ esse Dei; alterum de τῷ velle Dei; tertium de τῷ operari Dei. De his tribus capitulis eò quòd par est considerandi modo agemus hic, non mysteria divinitus nobis revelata huc transferemus, nisi in quantum id sub distinctione vel per remotionem saltem evenerit, ne Theologica cum Philosophicis permiscere dicamur.*

§.10. Primum quod attinet, agit de τῷ esse Dei. Cum a. id sub duplici notione à nobis concipiatur, partim ut *absolutum*; partim ut *relativum*, ideò de distinctis distinctè quoq; agendum erit. (1) *Esse Relativum* (ut de hoc prius dicamus) est, quando Deus consideratur respectu personarum, harumq; relationis internæ, quâ personæ ad se invicem referuntur. Cujusmodi cognitio solius revelationis supernaturalis articulus fidei est, & purè theologicus, non mixtus, qui partim scibilis, partim credibilis. Est enim mysterium hoc ὑπὲρ νοῦν, ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ πάντα κτίσθησιν. Contrà v. nostra cognitio naturalis de Deo & rebus divinis non nisi ab effectu incipit: quoniam autem nullus effectus in rerum naturâ unquam extitit, qui Trinitatem exactè repræsentare potuit, sequitur exindè, quod hujus cognitio è creaturarum contemplatione etiam accuratissima temerè quærat. Quod notari volumus contr. Keckerm. lib. I. System. Theol. cap. 3. Mornaum lib. 5. de Vera Relig. Bisterfeld. in Synopsi AntiCrellio oppositâ num. 17. N. Vedelium in Rationali Theol. cap. 10. quorum sententiæ erroneæ oppositam refutationem verè masculam I. in tractatu de Usu principiorum rationis, nec non in peculiari Diss. laudato libello annexâ Dn. D. Joh. Musæi, quâ rationes Keckerm. accuratissimè dissolvit &

profligavit. II. Dei esse absolutum est, quod expeditur contemplatione conceptus quidditativi, & eorum, quæ istum in ordine ad nostrum concipiendi modum sequuntur. Mendoz. Diss. Metaph. 3. Sect. 1. d. 20. S. 2. conceptus quidditativus est, quo essentiam Dei absolutè consideratam concipimus: estq; vel communis, qui dicitur ab Arist. τὸ τῆν εἶναι, ab aliis ratio formalis, ratio quidditativa, conceptus definitivus essentialis: vel proprius & differentialis, qui est quasi præcipua forma rei. Uterq; conceptum essentialem totalem complet, ut benè monet Fonseca lib. 2. Metaphys. c. 1. q. 2. S. 4. Et quidem conceptum communem constituit Spiritualitas: conceptum v. proprium absolvit prædicatum infinitatis. De his & cæteris attributis divinis in præsentia pauca admodum, pro instituti nostri ratione in medium afferemus, visuri quæ illa sint, & quatenus ex naturâ investigari possint. Neq; propterea prolixam & plenariam attributorum divinorum demonstrationem è naturâ proponemus; sed doctrinam hanc ut suppositam & alibi in Metaphys. & Pnevmat. prolixè pertractatam, hîc per modum applicationis saltem adducemus.

§. 11. Sciendum autem est prædicata Dei essentialia (de personalibus homo ψυχικὸς nihil prorsus novit) in triplici esse differentia I. Quædam sunt relativa (voce relationis ad extra sumtâ) & declarant essentiam divinam cum connotato respectu ad creaturas, qualia sunt esse causam primam, creatorem, conservatorem, gubernatorem universi &c. II. Quædam sunt absoluta in quantum αἰών f. relationem causalitatis formaliter non dicunt, eaq; positiva, sic dicta ut contradistinguantur negativis mox explicandis, ut sunt, esse bonum, justum, sapientem, intelligentem, voluntate præditum &c. III. Quædam sunt absoluta sed negativa qualia sunt, unum, infinitum, immensum, immutabilem esse, & sic consequenter.

§. 12. Prout autem sunt triplicia, ita triplici viâ & modo etiam ex creaturis investigantur. Et quidem relativa prædicata quia describunt essentiam divinam cū relatione ad creaturas, quæ à Deo efficienter dependent, indagantur à nobis viâ causalitatis; naturæ enim insitum est, ut viso effectu incipiamus cogitare de causâ, eamq; inquirere; & indè juxta Aristot. philosophia sumit suum initium. Deindè prædicata absoluta positiva investi-

vesti-

vestigantur *viâ eminentiâ*: ubi observ. viam eminentiâ præsupponere causalitatis viam. Postquam è cognovimus omnes creaturas efficienter dependere à Deo, ratio nostra ulterius considerando procedit colligens, nihil esse in effectu, quod non suo modo præextiterit in causâ: undè quicquid perfectionis est in effectu, id omne in Deo etiam tanquam causâ *suo modo* esse, recta ratio dicitur. Tertii ordinis prædicata autem cognoscuntur *viâ negationis*, quando scilicet imperfectiones creaturarum à Deo tanquam ente perfectissimo removemus, v.g. cum consideramus quod in creaturis dependentia, finitudo, mutabilitas & id genus alia, imperfectiones involvant, ratio recta statim colligit à Deo tanquam Ente perfectissimo has imperfectiones esse removendas, & indè dicit Deum *independentem*, quatenus causam Efficientem excludit; *infinitem* id est finientem omnem seriem causarum, Efficientis, Finalis &c. optimeq; vocat *αὐτόθεον*, quod à veteribus usurpatum & exprimit Ebræum illud **הוּאֵלֵהוּא** Deut. 4. 33. 39. *in sensu negativo* interpretandum: Hinc porrò deprehendit Deum esse *immutabilem* sc. in Deo dari perpetuam essentia divina & omnium ejusdem perfectionum identitatem: *immaterialem* h.e. omnem compositionem quocunq; modo simpliciter excludentem; *aternum* id est omnis temporis atq; successione expertem, & quæ sunt alia prædicata Deo competentia. Dicuntur autem *negativa* postrema hæc attributa non *fundamentaliter*: hoc enim sensu inferunt positivam & realem Spiritus perfectionem; sed *formaliter*, quoniam positivam perfectionem sub istâ negatione exprimere nos cogit necessitas, & intellectus nostri imbecillitas. Spiritus enim infinitus ab intellectu finito *quidditative* cognosci nequit quoad omnia prædicata ad rei proprium & positivum conceptum pertinentia, licet quodammodo aliquod attributum quidditativum apprehendatur. V. B. J. Martini lib. 2. Exercit. Metaphys. 4. theorem. 2. Scheiblerus l. 2. Metaphys. c. 3. num. 24. Præ reliquis autem Beatissimus D. Scharffius Philosophus ac Theol. undiquaq; celeberrimus lib. 1. Pnev. c. 2.

§. 13, Secundum caput est de τῶ Dei velle, quod primò est vel *Evangelicum*, concernens salutem hominum, quod ipsum ubi merè Theologicum & salvificum objectum est, ita etiam soli Theologiæ evolvendum relinquimus. Immo notitia nostra natura-

sura-

turails cum voluntate Dei Evangelicâ collata, *prorsus nulla cen-*
seri debet, quâ nihil, nihil omninò de revelatione Evangelii na-
turâ innotuit, quippè quod mysterium planè est absconditum.
Rom XVI.26. deindè vel *legale*, quod cum *velle revelato* compa-
paratum valdè imperfectum quidem est, tamen aliquo modo na-
turâ notum, non quidem *quoad internam omnium facultatum re-*
ctitudinem; sed *quoad externam duntaxat observantiam* circa vitæ
honestatem atque mores ut patet ex usu Theol. Nat. pædeutico
consistente in directione morum & externâ disciplinâ in & extra
Ecclesiam. de his accuratè *Dn. D. Calovius T.II. System. Theol. c.1.*
Sect. 1. p.46.

§.14. Tertium caput idq; ultimum insinuat *τὸ operari Dei*,
quod duplex est, vel *quoad intra*, quod in ipso Deitatis complexu,
ut ita loquar, peragitur: Illudq; est partim *essentiale* ut *actus*
tum intellectus, quando Deus seipsum cognoscit; tum *volun-*
tatis, cum Deus in seipso ceu in S.B. acquiescit. Dicuntur *actus*
essentiales, quia terminantur ad ipsum Deum, & pro principio
agendi *essentiam* divinam absolutè consideratam agnoscunt;
partim *personale* ut gignere, spirare, cujusmodi operationes in-
tellectui finito *quoad solidam demonstrationem è lumine natu-*
ræ possibilem, nullo modo innotescunt. Ecquis enim per natu-
ram cognoscet, Patrem ab æterno genuisse Filium, & ab utroq;
procedere Spiritum S. Prioris generis *actuum cognoscendi possibi-*
litatem non in totum lumini naturæ denegamus, quamvis nec
eorum *actualitatem* adeò propugnemus: Vel *quoad extra*, quod
tendit in rem extra Deum positam, sive in objectum quod non
est ipse Deus, sed quod aliud est ab ipso Deo. *Opera ad extra* verò
rursus variè distinguuntur. Nam alia opera ad extra sunt *interna*,
sive *immanentia*, quæ quidem in objectum extra Deum positum
sive quod non est ipse Deus, tendunt, non tamen extra Deum,
sed in Deo peraguntur, ut sunt: Decreta voluntatis divinæ crea-
turas respicientia. Non omne e. opus ad extra statim est opus
externum: Potest esse opus ad extra, quod tamen *actus Trini-*
tatis externus non est. De his ratio naturaliter sibi relicta judicare
nihil potest è solo naturæ lumine. Et alia sunt opera *ad extra ex-*
terna, quæ & objectum extra Deum positum respiciunt, & *effe-*
ctum extra Deum positum relinqvunt. Conf. Pl. Reverendus &
Excell

Excell. Dn. D. J. Frid. König ante hac in Academia Gryphicâ Th. P. P. famigerabilis, nunc Ecclesiarum per Principatum Ratzeburgensem & circulum Meclenburgicum Superintendens Generalis, Patronus atq; præceptor meus perpetuâ animi observantiâ colendus, in Diss. ^{opus} *de Grat. hominis Peccat. Justificatione cap. 3. §. 5. & 6. & 7. Willeben compendii Theol. Christ. cap. 3.* Porro. Hæc opera ad extra externa sunt vel personalia quæ extra Deitatis sinum peracta uni certæ personæ per appropriationē *ὁικονομικῶν* tribuuntur. Cujusmodi sunt: *Apparitio Spiritus S. sub specie columbinâ visibili, clamor Patris de cælo in baptismo Christi, apparitio Filii Dei sub formâ & habitu viri, vel Angeli tempore V. T.* Horum operum externam Symbolorum præsentia notitiam naturalis ratio quodammodo apprehendere potuit, profundam autem horum actuum intelligentiam ratione finis & circumstantiarum rationis judicio planè detrahimus: vel *essentialia*, quæ circa objectum aliquod externum versantur adeoq; indivisa h. e. tribus personis communia. Et hoc indè est, quia opera ad extra externa pro principio agendi ipsam Dei essentiam agnoscunt: atq; uti hæc una est, ita & virtus agendi ac operatio ad extra una est, indivisè & Patri & Filio & Spiritui S. competens, servato tamen ordine & discrimine personarû, talia opera sunt ita comparata ut partim sciantur, partim credantur pro diversitate rationis formalis sub quâ s. modi considerandi. Et hæc sunt opera Potentiæ, Misericordiæ & Justitiæ. De operibus potentiæ hoc monendum, quod mixta sint h. e. partim scibilia partim credibilia, de reliquis autem operibus Misericordiæ & Justitiæ infra citandis idem non esto judicium.

§. 15. Quod primum in ordine opus *potentiæ* attinet, est ipsa *creatio*, de quâ quæritur: Utrum ex lumine naturæ cognosci possit? Et potest quæstio bifariam intelligi. Primò quidem *de possibilitate*; an ex lumine naturæ cognosci possit, possibile esse, ut aliquid producatur ex nihilo. Deinde de ipsâ *actualitate*, an ex lumine naturæ cognosci possit, actu ipso quædam esse ex nihilo producta s. creata? Quæstionem hanc inter alios prolixè tractat *Marsilius ab Inguen lib. 2. Sent. dist. 1. quest. 1. art. 2. & Gregor. Ariminensis lib. 2. sent. dist. 1.* Pro possibilitate afferri solent rationes consideratu non indignæ, quas *Marsilius l. cit.* improbat militans pro negativâ. Nos ad utramq; distinctè R. ad primam quod aliud sit *aliquid esse possibile*: & aliud *ex lumine naturæ cognosci posse, quod sit possibile*. Prius facilius probatur, quam posterius, cum Deus sit agens infinitæ potentiæ, cui omnia sunt possibi-

B

lia,

lia, præter ea, quæ contradictionem implicant. Atqui aliquid produci ex nihilo non implicat contradictionem; recte ergo dicetur Deo possibile esse. Ad secundam R. distinguendo inter *creatorem, creationem & creaturam* ipsam. Causam Efficientem quod concernit huius universi Deum esse, eumq; omnium rerum effectivum universale principium, & ab hoc effectivè & causaliter creaturam dependere satis probant sequentes ut *Thomas p.1. quest.4. art.2. Suarez Disp. Metaph.20. sect.1. dist.9. Plessaus de veritate Religionis cap.8. Voetius Disput. Select. Part.1 p.568. Raymundus de Sabunde Theol. naturali, Mornæus de veritate Relig. Christ. c.9. Pererius in Disp. Physl.15. Zanchius de operibus creationis lib.1. cap.3.* Deinde creationem, si velimus ritè explicare, ejusdemq; cognitionem naturalem adstruere, notand. probè, quod alia ratio sit quando quæritur de creatione *activè* sumtâ, ut est actus ex parte creatoris non quidem *immanens*, (alias non procederet distinctio nostra modo allata inter creatorem tanquam causam efficientem, creationem tanquam medium & creaturam tanquam terminum, cum *actus immanens* non sit medium quoddam inter rem productam & virtutem activam) sed *transiens* qui à creatore ex parte rei distinctus, medius sit inter virtutem divinam & rem productam: à creatoris quidem virtute activâ, quia hæc interna est atq; intrinsecè denominat essentiam divinam; verum creatio quatenus actum transeuntem dicit, fit in tempore & extrinsecè saltem denominat subjectum suum: à re. producta v. discernitur ut actus ab essentiâ divinâ immediatè progrediens, à termino extra essentiam divinam interveniente creationis actu à virtute creatrice producto: Et alia ratio, quando sermo est de creatione *passivè* spectata, prout est ex parte creaturæ ipsa realiter essentia creaturæ intellecta cum dependentiâ in facto esse. Priori modo creationem citra specialem revelationem divinam solo naturæ ductu homo non cognoscit; hoc enim esset à priori creationem cognoscere; quod tamen fieri nequit, cum quæstio de creatione sit historica de re & facto singulari. Posteriori modo cognoscitur creatio ex effectu, ex ipsis creaturis, quæ tamen cognitio confusa admodum & non satis distincta, quoniam modi, atq; temporis notitia determinata atq; certâ non habetur naturaliter, neq; à posteriori, quæ ad exactam rei & formalem cognitionem plurimum facit. Philosophus equidem agit de modo creationis, sed id facit partim non quâ philosophus, sed quâ Christianus; partim obscure & insufficienter, idq; ex eo cum historia creationis à Mose descripta,

scripta,

scripta, ex quâ modus, ordo &c. creationis desumitur, non ad Philosophum sed Theologum spectet.

§ 16. Alterum in ordine potentia divina opus est *providentia*. Hujus notitia an naturalis detur, non frustra quaeritur, imprimis urgente Atheorum malitia, qui omnem Dei providentiam vita & moribus suis negare videntur. Verum ut evidentior & facilior quaesiti decisio fiat, breviter quaedam in antecessum praemittenda de providentia ipsa. Consideratur v. ea primo vel ratione *objecti*, vel *ratione formae* utroque modo accepta providentia divina naturali lumini subjacet. Et primo quidem quoad objectum, idque tum generale, quod sunt in universum omnia à Deo condita: tum speciale, quod primario homines & hi quidem in genere omnes (ad differentiam obj. specialissimi, quod conservatio ac gubernatio Ecclesiae, & hominum fidelium) secundo reliqua creata sunt omnia, ne minimis quidem exceptis. Deinde v. respectu formae, quae gemino actu absolvitur. Prior est *conservatio*, quae Deus creaturas in sua causa & naturalibus proprietatibus ac viribus, quas in creatione acceperant, conservat quousque vult. Et potest conservatio quatenus actus est iisdem ferè modis commodè accipi, uti de creatione praeced. §. dictum est. Consistit haec ipsa conservatio tum in status creaturarum *continuatione*, quomodo exg. Sol, Luna & Stellae reliquae ordinem & statum suum observant, in quo eas condiderat creator: tum in *successione*, quae pereuntibus individuis nova semper surrogantur, ne species intereant: tum in *mutatione* quae exg. terram infrugiferam foecunditate donat. Posterior actus est *Gubernatio*, quae Deus creaturas in actionibus & passionibus suis decenter moderatur ad suam gloriam. Dicimus jam dari etiam naturalem providentiae divinae *πρόνοια* generalem circa totum mundi systema, & specialem circa hominis, horumque actiones non a specialissimam in gratiosa Ecclesiae fidelium conservatione & protectione consistentem. Qui desiderat thesuros hujus uberiores confirmationem evolvat *Steph. Clotzium Theol. Nat. disp. XVI. & Hannib. Rosfelii in Pymmandrum Mercurii Trismegisti lib. IV. comment. VIII. q. 1. c. 2. & 3. q. 1.* Unde patet quod temere negaverit *Taurellus in Synops. Metaphys. Arist. & in Triumpho Philosophiae*, indigere ad sui *Ἀειμωνίαν* seu permanentem existentiam, & ad *συνάφειαν* seu compagem & societatem illam, qua prohibetur universalis *ἀνατασθαλία*, res creatas universas ac singulas, Deo conservatore. Conf. *Cloppenburg. Diss. Theol. L. de Deo Diss. 1. §. 10.* Nec est ut aliquis regerat, insignem hac

ratione commixtionem fieri Theologiæ cum Philosophiâ. Theologia e. agit de creatione & providentiâ, hinc eidem unicè hanc materiam pertractandam relinquamus. Sed respondemus I. non statim confusio indè emergit, quando res aliqua in distinctis disciplinis tractatur. Sic de homine agit Physica, Ethica, Medicina, Theologia, neq; ex inde metuenda aliqua confusio. Proinde II. Dist. inter rem ipsam & modum tractandi, qui ubiq; variat, manente eadem re & objecto. Physica agit de homine, quatenus corpus naturale, Ethica quatenus moraliter infirmus, Medicina quatenus curabilis, Theologia quatenus æternum salvandus. Ex his apparet quod non statim disciplinæ per identitatem objecti sive adæquati sive inadæquati confundantur. Applicamus hæc ad præsens institutum. Theologia agit de providentiâ & creatione non sub eodem formali, & modo considerandi, sub quo Philosophia Prov. & creationem considerat. Nam Theologia considerat res suas quatenus *divinitus specialiter revelatae*, adeoq; *credibiles* sunt: Philosophia a. quatenus *è solo lumine nature cognoscuntur*, & quatenus *scibiles*. Nec hoc absurdum statuere idem objectum partim scibile esse partim credibile, cum distinctio inter articulos fidei puros & mixtos jam dudum approbata, ut in præsentis ulteriori probatione opus non sit. De articulis fidei mixtis *materialiter* sic dictis judicat quoq; Philosophus, non autem formaliter & reduplicative talibus, alias enim fides foret scientia. Coeterum articulos merè Theologicos non nisi Theologia considerat, & propterea eos aut ab Instituto nostro alienos remittimus ad Doctores nostræ Ecclesiæ qui abundè satis de his ut *B. Nicolaus Hunnius in Ag. orat. de fundamenta. dissen. Calvin. Dn. D. Hülsemannus Theologus celeberrimus, diss. de dogmatum ad salutem necessitate, irreconciliabili Calvin. annexa. Dn. D. Calvinus Tom. I System. Theol. cap. V. quest. XI. & XII. novissimè Dn. D. Job. Meisnerus in Examinis Carechif. Palatini Diss. 2.*

§. 17. Opera potentiae excipiunt opera Misericordiae, ut sunt: Redemptio, Vocatio, Conversio, Justificatio, Renovatio &c. Hujusmodi opera inevidentia sunt suâ natura & homini extra gratiam revelationis constituto simpliciter abscondita. Extant equidem multa de Redemptore Christo vaticinia in scriptis *Sibyllinis*, quæ ex his hausta in scriptoribus Gentilibus occurrunt utpote quod *Cicero l. 2. de divin.* commemorat, ab interprete librorum Sibyllinarum hanc esse prolata sententiam: *Regem habendum esse, si salvi esse velimus; quod*

quod vaticinium Suetonius in *Vespasiano* cap. 4. refert, fore ut ex Judæa oriretur, qui rerum potiretur, quod Virgilius 4. *Ecl.* canit è Sibyllæ carminibus, de puero nascituro ex virgine, qui toti orbi imperaturus esset, deleturus hominum peccata & serpentem occisurus est, & seculum aureum reduciturus V. Petri Molinai *Vates* lib. 3. cap. 14. & Michael Neander *Narration Apocryph. de Christo* p. 419. multa alia vaticinia de Christi Adventu, Nativitate, Persona, Miraculis, item de Deo uno & Trino collegit, idem fecit Spanhemius *Dubis Evangel. dub* 34. p. 373. Quod concernit auctoritatem Sybillarum, notum est, quod multi adhuc dubitent partim de Existentia Sibyllarum, partim de Sibyllinorum carminum quæ talium veritate statuentes, conficta esse à Christianis eadem, & tributa post Sybillis ad convincendos gentiles vid. Isaac Casaubon *Exercit. I. contra Baron.* p. 51. seq. Hanc Casauboni sententiam aliis adhuc rationibus corroborat B. D. Gerhard. *T. IX. Loc. Tract. de consummat. seculi* §. 95. item D. Balduinus *lib. 2. Cas. conscient. cap. I.* Sed in dubium hæc revocare non permittit Historicorum etiam vetustissimorum constans & unanimis consensus ut Cicero. *lib. de Divinatione*, Gellii *lib. 1. c. 19.* Cornel. Taciti *Annal. lib. 6.* Quibus assentiuntur è recentioribus prædictus Spanhemius l. cit. è nost. B. Frantz. *tract. de interpretatione scripturæ* p. 161. ibidemq; versus Sibyllæ Erythrææ recenset. Dn. D. Calovius *cap. 8. ex parte quoq; subscribit Isag. & T. 1. laudati Syst. Theol. quest. XI.* Et cum multa extant in scriptis Sibyllinis non mores solum, disciplinam honestatis externam & res naturales spectantia; sed mysteria quoq; fidei & miracula, ideo distinctè de his omnibus judicandum est. Distinguiamus proinde inter generalia Sibyllarum vaticinia & specialia seu clariores quasdam circumstantias. Illa in quantum scriptis prophetis congrua fuere, hausisse & habuisse vel ex conversatione cum populo Judaico, vel ex lectione Bibliorum 70. Interp. vel deniq; ex famâ, dicendum omninò est, hæc nempe specialia de certis circumstantiis circa passionem Christi eventuris, & miraculosis Christi actionibus, de quibus Lactant. *lib. 4. de verâ sapientiâ cap. 15.* aliter explicanda sunt. Verisimile autem non est, existimare tam profunda mysteria gentibus fuisse clarius proposita (prout fit in oraculis Sibyllinis) quam illi populo, quem Deus opt. max. ut peculiariter suum dilexit, & suamet ipsius, & fidelium suorum fervorum voce erudit, cum constet, mysteria Christiana specialiora hæc ante

Christum fuisse abscondita, præterea Veteres Græci de his peculiari-
bus circumstantiis passionis Christi & aliis miraculis nihil cogno-
verunt. Statuendum ergo aut hoc, quod Sibyllarum vaticinia eaq;
specialia planè non extiterint, ante Christum natum; | aut eadem e
divino afflatu extraordinario habuerint, quo perculsi leguntur etiam
reprobi ut Bileam, Caiphas, tertium vix dabile est.

§.18. Deniq; sequuntur *opem* Justitiæ, quæ sunt: **Seculi Con-**
summatio, Mortuorum Resuscitatio, Ultima dijudicatio. De *seculi*
consummatione nihil novit ratio naturaliter sibi relicta, ut patet tum
ex ignorantia *formæ*, quæ consistit non in nudâ qualitatum muta-
tione; sed substantiæ totali abolitione: tum *adjunctorum*, quæ sunt
I. *Tempus* quod nulli hominum etiam sanctissimorum prophetarum
sc. & Apost. utriusq; fœderis Deus manifestavit; multo minus id de
gentilibus quâ talibus præsumendum est. II. *Signa prognostica*, quæ
& qualia futura, & immediatè diem extremum præcesura sint. Cæ-
tera quæ de mutatione & novissimâ mundi everfione in scriptis Gen-
tilium sparsim occurrunt, nil præter umbram quandam à Christia-
norum qualicunq; relatione ortam referunt. *Mortuorum resuscita-*
tio an Gentilibus natura fuerit perspecta & apodicticè cognita dici
nequit. Referri tamen eò potest opinio de *anima immortalitate* &
vitâ post hanc quam crediderunt, & *summo bono sempiterno*, quod à
summo Numine expectarunt, exemplo sunt *Zoroaster, Pythago-*
ras, Socrates, Plato, Xenocrates, Epaminodas, Cicero, Photinus &c.
Idem judicandum de *ultimo judicio* quatenus hoc ipsum quoad sub-
stantiam actus & omnes circumstantias dijudicatur. Habuerunt
quidem sensum de peccato, de transgressione legis, pœnâq; peccati
vi dictaminis conscientiæ; sed notitia hæc sensusque judicii alicu-
jus futuri non exhaurit totam latitudinem hujus articuli. Dicen-
dum itaq; quod aliqualis, imperfecta & obscura fuerit notitia hæc,
certa tamen, quam ipsis gentilibus sine temeritate quadam tribuere
possumus, cum in præced. Disp. probatum satis, quod gentiles no-
titiam naturalem legislatoris habuerint, qui gemino respectu consi-
deratur vel ut justus scelerum judex, vel ut virtutum remunerator.
Ex his & similibus abundè constare potest quam imperfecta sit Theo-
logia naturalis de Deo, ejus voluntate ac operibus. Et hæc imperfe-
ctio multis modis Theol. competit. I. Ex parte *objecti*, quia naturalis
cognitio non asurgit ad mysteria operaq; divina. Neq; insuper Re-
demptorem Christum attingit, nec modum, quo Deus ab homini-
bus

bus coli vult, aut media, quibus Deus nos ad salutem perducere decrevit, investigare potest. II. Ex parte *modi cognoscendi* imperfecta est nostra cognitio naturalis, quia pleraq; quæ de Deo naturaliter novimus, obscurius & plerumq; per argumenta difficiliora, ut insuper demonstratum fuit, cognoscimus.

§.19. *Forma & quidem Metaphysica est ætīvitas* intellectus nostri circa Deum & res divinas, in quantum per naturam eæ cognosci possunt. Recte distinguitur inter ipsum intellectum & ejus habitum, vi cuius hæc ætīvitas ipsi competit. Per hanc ætīvitatem autem non intelligimus *naturalem* in solâ proclivitate consistentem, cujusmodi remotam potentiam & aptitudinem insinuare videtur *Crellius de Deo & attrib. divin. cap. 5.* sed *habitnalem* innatam facultati *κερικῆ* ipsius intellectus superadditam, quâ mediante cognitio *naturalis conservatur, & intellectus determinatur quâ objecta cognoscibilia habitualiter.* *Excell. Dn. D. Calovius Conf. Gnostolog. cap. 7.* Alias intellectus noster est potentia indeterminata ad operationes suas excernendas, & interdum in utramq; partem contradictionis æqualiter propendet propter æquilibrium sive *ισότητα τῶν ἐναντίων λογισμῶν* l. *Top. c. 6.* Interdum ad unam magis quam ad alteram partem cum formidine tñ. oppositi inclinat. Quamvis equidem intellectus determinatus sit tā quoad *actus exercitium*, ut præsentē objecto, positisq; omnibus requisitis non possit assensum negare, aut suspendere, quemadmodum potentia visiva, posito objecto, positisq; omnibus ad videndum requisitis non potest videndi actum inhibere; quā quoad *actus* specificationem verum & falsum, ut non possit non qualicunq; evidentiam objecti convictus assentiri iis, quæ vera, & ab aliis contra dissentire, quæ falsa sunt, sicut quoq; voluntas ex se est indifferens ad appetendum hoc & repudiandum pro libertate sua, cum nullum sive *universale*, sive *particulare* bonum necessario à voluntate appetatur, sed ita ut etiam possit non appeti: Sic de nulla re ita necessariò homo cogitat, quin de eadem possit non cogitare, aut cogitationem alio avertere; nihilominus tamen hæc determinatione non obstante, dicimus intellectum esse indeterminatum, cum modo citata determinatio intellectus sit infirma admodum atq; trepida adeoq; cū virtuali formidine sæpe conjuncta, ut quando objectum non adeo evidens, & perspicuum est intellectui; hinc fit, quod suspendat iudicium interdum circa negotia, quæ moram non admittunt: vel agat quidem, sed nunc intensus & fortius, nun remissius, idq; uti dixi vel propter

propter objecti inevidentiam, vel ob majorem aut minorem adver-
tentiam, vel ob aliud aliquod impedimentum. Ut autem hæ omnes
difficultates tollantur, & intellectus noster promptius atq; facilius,
& cum voluptate operari possit, habitu aliquo potentiæ superaddito
opus est, quem diximus §. 3. innatum. Ab hoc jam determinatur in-
tellectus noster ceu ab aliquo sibi contradistincto, cum nihil seipsum
determinet. Vid. *Suarez. disp. I. Metaphys. Sect. IV. num. XV.* &
ex hac determinatione resultat *activitas*, de qua nunc agimus. Cæte-
rum *activitas* hæc non eodem modo, & quidem pro diversitate sub-
jectorum comparata est. Nam in infantibus *activitas* hæc aliter sese
habet, his equidem *actu* ipso inest, non tamen *per modum actus* h. e.
actualiter, nec potest propter organorum infirmitatem, quorum di-
spositio & usus plurimum facit *ad modum objecta deferendi, etsi mo-
dum ipsum intelligendi & cognoscendi* non constituat, ubi habet *B. Sper-
lingius, natura interpretis felicissimus. Synopsis Anthropol. Phys. lib. I. cap. III.
quest. 3.* Et aliter quoq; sese habet in adultis, in his incipit sese, cre-
scente sensuum usu, actu exercere, quò fit ut principia ingenerata
ipsis nonnunquam sensibus ex accidenti illustrentur. Sic infanti
innata est hæc propositio: Totum est majus sua parte: non quoad
verba (illa enim pendent à *ἵεσσι* non *φύσει*) sed quoad rem. Cum
infans adultior videt totum pomum, & frustulum pomi, principium
insitum fit clarius. Quare largimur facile distinctos & certos hic esse
gradus, ita ut ante annos discretionis illa principia non sint ita clara
& distincta uti in adultis & spectatæ ætatis hominibus. Atque hæc
activitas est circa Deum & res divinas non quatenus *credibiles*, quo
modo à solâ scripturâ S. dependent, sed quatenus *scibiles*. Neq; omni-
bus modis perfecta, sed suo modo tantum sufficiens, cum etiam in
eruditissimis Theologis naturalibus suos nexos habeat, & ipsi *docto-
res* cum *discipulis* id habeant commune, ut circa res quoq; natura-
les tam theoreticas quam practicas occupati *Numen implorent* exem-
plo *Hermetis Trismegisti* qui studii initium cantu, finem sacrificio fe-
cit. Quod etiam comprobat *Augustana Confessio Art. XVIII. & Apol-
gia* ejusdem dicens: ad multarum naturalium cognitionem, præter
influxum Deigeneralem, superioris alicujus principii gubernatio-
nem requiri, absq; qua si fuerit, intellectum nec semper assentiri di-
ctis nec intelligere satis & capere ea ipsa posse, præcipue cum diabo-
lus non cesset mentem hominis à veri cognitione divertere.

§. 20. *Finis* alius per se intentus; alius accidentarius est.

§. 21. *Finis*

§. 21. *Finis per se intentus à creatore est, ut cognitio hæc sit incenti-
tivum ad ulterius inquirendum de Deo, & quædam quasi manuductio
inducens hominem ad cogitandum & disquirendum de coetu, in quò
verus Deus Israelis habitat. Et hic finis proximus & adæquatus est The-
ologia Naturalis, quædam pædagogia ad communionem Ecclesiæ, in
quâ verbum sonat, adducere; ulterius e. sese latitudo hujus gratiæ, & Dei
in illa dispensanda intentio juxta nonnullorum patrum expositionem,
non extendit. Hanc Dei intentionem uberius probant continua celebri-
tate Christianæ Ecclesiæ. Act. 2. 9, 10, 11. Matth. 23. 15. Rom. 10. 18. quæ quidem
neminem ex gentilitate movere potuit ad associandum se illi Ecclesiæ
quia celebris erat: Hoc enim habet commune cum templo Ephesino, &
cultu Dianæ, quam tota Asia & universus orbis venerabatur. Act. 19, 27. vel
cum celebritate Idololatriæ Mahumethanæ ad quam nostro seculo ex toto
orbe legati confluebant, in circumcissione Amuratbis 111. Anno 1582. V.
Osiander cent. 16. cap. 18. sed quam Deus ideò voluit esse celebrem, ut de
hac Ecclesia ingereret Gentilibus cogitationem, creatorem universi or-
bis, quia illic unus coleretur, illic inquirendum esse. De his leg. Theolo-
gus Eminentissimus Hülsemannus Diatrib. Scholast. de Auxiliis Gratiæ disp.
alterâ thes. 3 seq. it. Brev. Extens. cap. IV. §. 8. Falsum ergo est I. quando Alste-
dius part. I. Theol. Natural. cap. 2. asserit finem immediatum Theol. Nat. esse
præparationem hominis ad supernaturalem gratiam suscipiendam, qui
finis Th. Nat. hodiernæ concedi nequit. Nam confundit Alstedius Theol.
Nat. hodiernam post lapsum cum paradisiacâ ante lapsum, hæc habebat
sese per modum alicujus præparationis, de hac præparat. nostrum non est
multa disputare qui informari cupit hac de re evolvat Pl. Reveren. Dn. D.
Calovium in Isag. & B. W. Lyseri Trifol. veræ Relig. V. T. Disp. I. §. 20. Gravius
adhuc erravit Zwinglius in Exposit. fidei ad Regem Christianissimum p. 554.
qui Herculem, Numam, Aristidem, Socratem inter beatos cœlites numerat,
quem librum præfatione ornavit Bullinger vocans cantionem Cygnæam,
eumq; insigniter è recentioribus excusat Gualterius in Apologiâ pro eodem
&c. Rivetus Tom. II. in Explicat. Ps. 19. Voetius Tom. II. disp. Select. p. 62. Wende-
linus Exercit. 38. Amiraldis & quoq; idem propugnant, ut videre est apud
Amiraldû in Specimine contra Spanhemium. II. Pontificii, qui itidem gentili-
bus salutem tribuunt per solam legem naturæ. Quorum alii quidem de
possibilitate disputant ut Greg. de Valentia Tom. IV. Disp. 6. quæst. II. cursus
Theolog. alii his rigidiores de actu ipso quærunt & actu aliquos salvatos
esse per legem naturæ concedunt ut Cornelius Agrippa qui recenset librum
Anonymi cujusdam de salute Aristotelis, quem 8. rationibus confirmat: An-
dradius contra Chemnit. V. concil. Trident. Exam. p. 108. Neq; hanc senten-
tiam*

tiam

tiam a deo improbat *Tannerus* *Disp.* I. quæst. 7. dub. 2. ubi recenset Scholasticorum opiniones & dicit, *forſitan* eſſe hæreticam hanc opinionem. Utrumq; falſum tamẽ eſt. Nos a. hic diſtinguimus I. inter hæc duas quæſtiones, quarum altera hæc eſt: An Theol. Naturalis habeat *vires pedagógicas* ad ſalutem adducendum? & hanc concedimus; & altera, annon habeat *immediatè ſalvificas*, & hanc negamus. II. Non quæritur præciſe de eo an ſub lege naturæ; ſive exiſtente Theologia naturali tantum, quidam ſalvati ſint? quæſtio hoc modo formata non improbanda, ſiquidem tantum agit de *tempore ſalvationis*; ſed de eo potiffimum quæſt. eſt. An per legem naturæ ſ. Theol. Naturalem quidam ſalvati ſint? & hic reſpondemus negando, quippe quæſtio jam aliter formatur, & agit de *medio ſalvationis*. Quibus obſervatis, non adeo difficile erit ad pleraq; Adverſariorum reſpondere.

§. 22. *Finis* accidentarius ſ. eventus ex abuſu notitiarum naturalium profluens eſt *ἀναπολόγησις* ſ. *inexcusabilitas*, de qua Rom. 1. 20. Alius e. finis eſt, qui à Deo *intenditur*, de quo in proxime præcedente §. & alius qui obtinetur de quo loc. cit. Apoſt. egit, ut exinde patet. Nam poſtquam Apoſt. exiſtentiam Theol. Naturalis demonſtraverat, culpam nunc abuſum notitiarum naturalium, oſtendens quomodo hac cognitione gentiles abuſi ſint. Male ergo Calviniani cenſores *Leidenſes in Cenſurâ Confessionis Remonſtrantium cap. II.* abutuntur dicto Apoſtoli. Prædictis aſſentitur *Paræus* in h. l. ſtatuens: ideo dici gentiles inexcusabiles, ut eo magis damnarentur. Sed falſiſſimum hoc eſt juxta ac blaſphemum. Nam ſi hic eſſet finis à Deo intentus, ſequeretur multò magis Deum eſſe inexcusabilem quam gentiles. Reliqua quæ hic Calviniani diſputant, & quæ ex h. l. pro cauſâ peccati peti ſolent, à noſtratibus ſatis ſuperq; proſtigata vide, & quidem ex profeſſo *B. J. Martini* in peculiari *tract. de cauſa peccati per accidens* *Diſp.* 3. §. 49. & *Diſp.* 4. §. 11. & *Steuber* *Diſp.* I. *Miſcell. contr.* 4. *Grauer* *diſp.* 9 *quæſt. Illuſt.*

§. 23. *Definitio* Theol. Naturalis in genere hæc eſt: *Notitia Dei naturalis eſt, quâ aliquod ſupremum Numen, idemq; ſapientiâ & potentiâ ſuâ moderari omnia in hoc univerſo, lumine nature cognoſcimus.*

§. 24. In ſpecie v. & quidem Theol. Nat. innatæ ex hæcenus recensitis definitionis membris hæc fluit def: *Notitia inſita eſt habitus primorum principiorum de Deo intellectui per naturam ſine mentis operâ imprefus, eundemq; perficiens ad actualiter cognoſcendum Deum.*

§. 25. Deniq; Theol. Nat. acquiſitæ talis extrui poteſt: *Theologia naturalis acquiſita eſt habitus aliqualis Dei cognitionis, accuratâ rerum creatarum contemplatione vâ diſcurſus naturalis comparatus.*

§. 26. Hæc qualitercunq; pro ingenii noſtri tenuitate de hac arduâ materiâ in medium allata hæc vice ſufficiant: Reliqua materiæ hujus capita de principiorum rationis valore in rebus Theologicis, aliâ data occasione ſubjungemus. Hic jam pedem figimus dicentes æternas GLORIOSO RERUM CONDITORI gratias!

Coll. diſſ. A. 80, miſc. 30